

Visokoškolske knjižnice kao hibridne knjižnice

Težak, Sanja

Master's thesis / Diplomski rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet u Rijeci**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:186:135247>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-04**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Humanities and Social Sciences - FHSSRI Repository](#)

Sveučilište u Rijeci
Filozofski fakultet u Rijeci
Ak. god. 2016./2017.
Odsjek za kroatistiku

Sanja Težak

20151

Visokoškolske knjižnice kao hibridne knjižnice

Diplomski rad

Mentor: dr.sc. Aleksandra Horvat

Rijeka, studeni 2016.

SADRŽAJ

1. UVOD	4
2. SUVREMENE VISOKOŠKOLSKE KNJIŽNICE.....	5
3. HIBRIDNE KNJIŽNICE	7
3.1. Projekti stvaranja hibridnih knjižnica	8
3.2. Hibridne knjižnice u Hrvatskoj	11
3.3. Organizacija zbirki	12
3.3.1. Licenciranje.....	13
3.3.2. Problemi koji se javljaju kod digitalizirane građe	15
4. PRAVO NA PRISTUP INFORMACIJAMA.....	16
5. HIBRIDNE KNJIŽNICE I POMOĆ U UČENJU.....	19
6. DIGITALNE I TRADICIONALNE KNJIŽNICE – GRAĐA.....	22
7. SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA U RIJECI.....	24
7.1. SVERIKS.....	25
7.2. IRIKS – podsustav knjižničnog sustava.....	26
7.3. Sastavnice SveRIKS-a.....	26
7.4. SVERIKS i okolni sustavi.....	27
8. KNJIŽNICA EKONOMSKOG FAKULTETA U ZAGREBU.....	28
8.1. Baze podataka.....	28
9. KNJIŽNICA INSTITUTA RUĐER BOŠKOVIĆ.....	29
9.1. SEND 1.0.....	31
9.2. SEND 2.0.....	31
10. DIGITALNO DOBA.....	33
11. ZAKLJUČAK.....	36

KLJUČNE RIJEČI.....

SUMMARY.....

KEY WORDS.....

LITERATURA.....

1. UVOD

Kako bi društvo napredovalo nužno je obrazovanje. Obrazovni sustav uključuje određeni broj stručnih osoba koje prenose svoje znanje tijekom nastavnog procesa te primjenjuju vještine u konkretnim situacijama. Usvajanje relevantnih sadržaja i napredovanje pojedinca uvelike ovisi o kvalitetnim izvorima informacija. Ovakve informacije najčešće se traže u knjižnicama, stoga one svojim korisnicima moraju pružiti sve dostupne informacije. U težnji za što kvalitetnijim sustavom, knjižnice i njihovi djelatnici nastoje se prilagoditi okolini i dostupnim tehnologijama. Svakako je bitno spomenuti kako se u proteklih tridesetak godina računalna i informacijsko-komunikacijska tehnologija razvila i omogućila nove pristupe pohrani podataka i njihovoj dostupnosti. Knjižnice su prepoznale prednosti novih tehnologija i nastoje ih uklopiti u svoj rad kako bi zadovoljile potrebe novog doba jer nove generacije korisnika zahtijevaju brzinu i jednostavnost pri traženju informacija.

Tradicionalne knjižnice nastoje se prilagoditi zahtjevima novih generacija tako što usluge, osim u tradicionalnom obliku, nastoje pružiti u elektroničkom (digitalnom) okruženju, korištenjem informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Kako bi takvi zahtjevi bili uspješno ispunjeni, a knjižnice postale još dostupnije korisnicima, nužno je razvijati službe i usluge u smjeru povoljnom za ostvarivanje kvalitetnog obrazovanja.

U ovome radu, kako i sam naslov sugerira, Visokoškolska knjižnica kao hibridna knjižnica, želi se pružiti uvid u razvoj visokoškolskih knjižnica, od njihova tradicionalnog oblika pa sve do modernog doba. U radu pojmovi *nekonvencionalna građa* i *konvencionalna građa* izjednačavaju se s pojmovima *građa u digitalnom obliku* i *građa u tiskanom obliku*. Također, među pojmovima *elektronička građa* i *digitalna građa* postoje određene razlike, no u daljnjem tekstu katkada ih koristimo naizmjenice kao sinonime. Pojam *knjižnica* u tekstu označava sveučilišne, odnosno visokoškolske knjižnice. Razlog za svođenje ovih knjižnica na jedinstven pojam jest lakše snalaženje u tekstu.

Iako veliki broj spomenutih usluga koje knjižnice obavljaju i pružaju svojim korisnicima spada pod usluge svih vrsta knjižnica, rad se fokusira samo na visokoškolske knjižnice i način na koji one ispunjavaju zahtjeve koje pred njih postavlja suvremena okolina.

2. SUVREMENE VISOKOŠKOLSKE KNJIŽNICE

Kvaliteta obrazovanja pojedinca uvelike ovisi o kvalitetnim izvorima informacija. Za pružanje informacija zadužene su knjižnice, koje trebaju omogućiti odgovarajući pristup informacijama pomoću informacijsko-komunikacijske tehnologije. Ova je vrsta tehnologija omogućila knjižnicama da svoje fondove preoblikuju u elektronički oblik te tako omoguće korisnicima jednostavniji i brži pristup traženoj građi. Korisnicima je sada na raspolaganju više literature, što posljedično dovodi do veće količine usvojenoga znanja, povećanja mogućnosti korištenja informacija i stjecanja kvalitetnijega obrazovanja.

Knjižnice tako čine važnu sastavnicu u procesu obrazovanja pojedinaca, omogućujući efikasniji pristup znanju i informacijama (temeljna funkcija knjižnica kao obrazovnih ustanova), kao i njihovu pronalaženju u različitim informacijskim izvorima (na mrežnim stranicama, sustavima za pretraživanje informacija) koji se ne moraju nužno nalaziti u matičnoj knjižnici. Knjižnice svoj razvoj usmjeravaju prema korištenju elektroničke građe i usluga potpomognutih informacijskim tehnologijama.

Kako bi knjižnica bila kvalitetan izvor informacija za svoje korisnike, u ovom slučaju najčešće studente i profesore, i da bi mogla uspješno obavljati svoju ulogu i pružati usluge, knjižničari, tj. stručno osoblje, trebaju se dodatno educirati i aktivno uključiti u uporabu novih tehnologija. Danas se uvelike ističe pojam cjeloživotnoga učenja koji je iznimno važan za razvoj pojedinca i društva. Važan preduvjet za njegovo ostvarivanje jest informatička pismenost kao katalizator promjena u obrazovanju. U središtu interesa i dalje ostaje informacija kao temeljna sastavnica učenja, ali je ona sada spojena u obrazovno i informacijsko okruženje. Knjižničari koji rade u sustavu obrazovanja, već se dugi niz godina bave poticanjem i razvojem informacijske pismenosti. Razloga za takvo stanje je nekoliko: sustav visoke izobrazbe u središte obrazovnog procesa stavlja studenta, posebna se važnost pridaje cjeloživotnom učenju, ubrzano raste broj dostupnih informacija, ali se i mijenja osnovica za njihovo objavljivanje, pohranu i širenje.

Potreba suradnje između knjižničkog osoblja, kao posrednika do znanja, i korisnika i dalje je nužna. No, knjižnice i knjižničari u novonastalom informacijskom okruženju često čine samo most između korisnika i informacije u elektroničkom obliku na nekom od mrežnih izvora.

U takvom „digitalnom“ okruženju knjižnice bi trebale i dalje zadržati ulogu pružatelja najboljih i relevantnih informacija te predstavljati ustanovu koja ima najviše iskustva u upravljanju znanjem i informacijama. Jedan od načina pristupa i zadržavanja uloge posrednika je pružanje elektroničke građe (publikacija) kao dijela obaveznog materijala za studente.

Na takav način knjižnice pružaju svojim korisnicima sve veću slobodu u interakciji s informacijskim izvorima u mrežnom okruženju, jer osim pristupa unutar knjižnice postoji mogućnost pristupa takvim izvorima s osobnih računala. Tako knjižnice pružaju mogućnost postavljanja upita o pojedinoj jedinici građe, npr. njezinu smještaju i dostupnosti, preko mrežnih (online) knjižničnih kataloga kojima se pristupa unutar knjižnice ili na internetu s bilo kojeg drugog mjesta. Primjer takvog kataloga je katalog knjižnice Filozofskog fakulteta u Zagrebu¹. U katalogu su vidljive mnoge informacije koje su za korisnika važne.

Dakle, knjižnice rade na poboljšanju kvalitete svojih sustava i povezivanju knjižničnih fondova s obrazovnim informacijskim sustavima koji se koriste putem interneta čineći tako građu dostupnu u elektroničkom obliku. Zbog raznih mogućnosti koje takvo okruženje pruža, građa u elektroničkom obliku postaje puno traženija od građe u tradicionalnim oblicima. Jedna od prednosti korištenja građe u elektroničkom obliku naspram građe u materijalnom obliku jest pristup točno određenom segmentu, odnosno poglavlju knjige ili članka itd. Pomoću informacijsko komunikacijske tehnologije knjižnice mogu unaprijediti svoje usluge i korisnicima olakšati pristup i služenje informacijama jer im je omogućeno korištenje alata za pretraživanje, pregledavanje itd. Individualnim pretraživanjem i pregledavanjem informacija korisnici, na sebi prihvatljiv način, mogu organizirati prikupljene informacije.

U suvremeno doba nisu samo knjižnice zadužene za širenje relevantnih informacija i lakše pristupanje traženoj građi. Razvoju i unapređenju knjižničnih sustava danas uvelike doprinose i sami korisnici s pogledom na knjižnice kao prve izvore informacija, bilo u tradicionalnom (papirnatom) ili elektroničkom obliku. Knjižničari trebaju prepoznati koje su potrebe korisnika i na taj način usmjeriti nadogradnju svojih sustava. Osnovna funkcija knjižnice ostaje nepromijenjena, a to je pribavljanje informacija u tradicionalnom i digitalnom formatu. Takve knjižnice nazivaju se hibridne knjižnice i čine prijelaz iz klasične u digitalnu knjižnicu,

¹ Katalog dostupan na: <http://koha.ffzg.unizg.hr/> (7.7.2013.)

tj. u budućnosti virtualnu knjižnicu. One objedinjuju informacijske izvore i građu na različitim medijima i iz različitih izvora kombinirajući tradicionalne službe i usluge s onim u elektroničkom obliku.

U obrazovnom sustavu, odnosno unutar sveučilišta, razvijaju se mnogi sustavi za pristup znanju i podršku pri učenju, tzv. virtualna okruženja za učenje. Dobar primjer uključivanja knjižnice u sustav učenja jest Sustav učenja na daljinu Omega, koji koristi Filozofski fakultet u Zagrebu, a nastao je kako bi studentima pomogao u učenju i pristupu građi knjižnice i ostalim korisnim sadržajima na intranetu fakulteta ili na internetu. Tijekom 2011. godine provedeno je anketno istraživanje među studentima Medicinskog fakulteta u Zagrebu. Dobiveni rezultati dokaz su koliko je nužno sustavno poučavanje o specifičnim informacijskim vještinama na razini visokog učilišta jer većina se studenata pokazala kao nedovoljno informatički pismena. Naime, teško im je osmisliti odgovarajuću strategiju u pretraživanju podataka, pažnja im je više usmjerena na brzinu kojom dolaze do informacija, dok se zanemaruje relevantnost i izvor dobivenih podataka. Osviještenost o etičkim i pravnim vidovima pristupa informacijama predstavlja poseban problem.

3. HIBRIDNE KNJIŽNICE

Kao što smo ranije naveli, hibridne knjižnice predstavljaju knjižnice u kojima je objedinjena građa na svim medijima te je omogućeno korištenje tom građom. Cilj hibridnih knjižnica je osigurati integriran pristup građi bez obzira na medij koji je nositelj informacija. Ovakve knjižnice predstavljaju prijelaz između tradicionalne i digitalne knjižnice. U njoj se ravnopravno koriste elektronički i tradicionalni (papirnat) izvori informacija. Sama po sebi, hibridna je knjižnica dobar model knjižničnog sustava jer povezuje niz tehnologija iz različitih izvora i stavlja ih u svoj radni prostor. Ovakve knjižnice potiču korisnika na samostalno pronalaženje informacija i korištenje izvora u oba gore navedena oblika.²

² Realizing the Hybrid Library. // D-lib Magazine
Dostupno na: <http://www.dlib.org/dlib/october98/10pinfield.html> (6.7.2013.)

3.1. Projekti stvaranja hibridnih knjižnica

Najstarija su vrsta knjižnica one znanstvene, obično s društveno-humanističkom građom. Načini rada spomenutih knjižnica i problemi s kojima se susreću, obično se promatraju zajedno s nacionalnim i sveučilišnim te drugim visokoškolskim knjižnicama. Razlog za to jest taj što većina njih zbog svojeg općeobrazovnog obilježja ima višestruke funkcije, odnosno uz ulogu nacionalne, regionalne ili središnje knjižnice, zauzimaju i ulogu sveučilišne knjižnice svoga grada.³ Knjižnice u Hrvatskoj važne su ustanove koje čuvaju i pružaju mnoge znanstvene i kulturne potrebe, kako za današnje korisnike, tako i za buduće generacije. Posljednjih su se desetljeća, u skladu s promjenama u okruženju, dogodile značajne promjene u konceptu knjižnica. Od knjižnica se očekuju inovacije u poslovanju prije svega u razvijanju informacijsko-komunikacijske industrije, promjene u znanstvenom komuniciranju i izdavaštvu te promjene u visokom školstvu.

Model hibridne knjižnice i njezin razvoj svoje početke mogu pronaći unutar pet projekata objedinjenih pod nazivom *eLib hybrid library*. Projekti su pokrenuti 1998. godine i u njima se pokušava razriješiti implementacija digitalnih knjižnica u tradicionalno okruženje knjižnica. Njihov razvoj započeo je ravnatelj programa za ostvarivanje Britanske elektroničke knjižnice u raspravi o prihvaćanju modela hibridnih knjižnica. Projekti za razvoj hibridnih knjižnica razlikuju se po određenim pretpostavkama i načinima pristupa, a ono što ih povezuje jest zajednički cilj i uporaba sličnih tehnologija. Kako bi sustav bio organiziran na najbolji mogući način, projektima su stvorena partnerstva i udruženja s mnogim institucijama i organizacijama unutar i izvan područja Velike Britanije.

Problematici hibridne knjižnice pristupa se iz različitih perspektiva. HyLiFe i MALIBU projekti predstavljaju hibridne knjižnice koje su prvenstveno usmjerene na korisnike, tj. na njihove potrebe. Projekt Agora pažnju posvećuje informacijskom sučelju, tj. platformama za pretragu i pronalaženje informacija u elektroničkom okruženju. BUILDER, pak, promatra više aspekata kao što su integracija sustava za pretraživanje informacija, digitalizacija itd. iz perspektive institucije. Navedeni projekti zajedno predstavljaju važne aspekte hibridnih knjižnica i načine na koje se one razvijaju unutar sveučilišta i izvan njih, a za njihov je uspjeh

³ SEČIĆ, Dora. Znanstvene knjižnice u digitalnom okruženju: nove prilike i izazovi. U: Vizija i stvarnost: Zbornik u povodu 40 godina djelovanja Aleksandre Horvat u knjižničarstvu. Str. 103 – 110. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2016. str. 103

svakako bitna suradnja između stručnog osoblja i samih korisnika, tj. njihova želja da se služe novim tehnologijama te tako prihvate nove načine pretraživanja informacija. Osim toga, potrebno je da potencijal hibridne knjižnice prepoznaju same institucije i ustanove unutar kojih one djeluju, kako bi ova vrsta knjižnice mogla uspješno djelovati.

Slijedi sažeto predstavljanje osnovnih i najvažnijih karakteristika ranije navedenih projekata:

a) HyLiFe (Hibrid Library of the FuturE)

Organizacija za digitalne usluge i rješenja JISC (Joint Information Services Council) na području Velike Britanije pokreće projekt HyLife. Cilj je tog projekta uspostaviti dobre operativne sustave koji će podržavati i omogućiti korištenje elektroničkih i tiskanih usluga. Projekt je usmjeren na korisnike i njihove potrebe unutar sveučilišnih ustanova na području Velike Britanije. Njime se nastoji ostvariti i omogućiti web sučelja za pretraživanje informacija i literarne građe. Ističu kako je za korištenje novim tehnologijama nužno educirati i korisnike i stručno osoblje.

b) MALIBU (MANaging the hybrid Library for the Benefit of Users)

U provedbu ovoga projekta uključene su tri institucije: King's College London, Sveučilište u Oxfordu i Sveučilište u Southamptonu. Projekt je usmjeren na razvoj modela za organizaciju i upravljanje uslugama koje hibridne knjižnice trebaju pružiti. Predstavljene su kao sučelja za pretragu informacija u digitalnom i tradicionalnom obliku, bez obzira jesu li organizirane na lokalnoj, nacionalnoj ili međunarodnoj razini. Hibridna knjižnica tako postaje okruženje koje pruža i posjeduje fizičke i virtualne usluge radi pružanja podrške u obrazovanju korisnika tako što im ukazuje na različite mogućnosti obrade i analize informacija koje su pretraživali pomoću pruženih izvora.

Tijekom prilagodbe hibridne se knjižnice suočavaju s raznim organizacijskim problemima, kao što je npr. nedovoljno educirano osoblje. Pretpostavka projekta jest da bi hibridne knjižnice mogle djelovati ako se stvori strateški plan i organizira suradnja među knjižničnim uslugama i osobljem, informatičkim uslugama i osobljem i sveučilišnim odjelima.

c) HeadLine (Hybrid Electronic Access and Delivery in the Library Networked Environment)

Trogodišnji projekt triju institucija: London School of Economics, London Business School i University of Hertfordshire. U središtu pozornosti ovog projekta stoji implementacija modela hibridne knjižnice u konkretnu ustanovu koja će unutar sveučilišnog okruženja omogućiti pristup velikom broju jedinica knjižnične građe, bez obzira nalazi li se ona u tradicionalnom obliku ili joj se pristupa putem interneta. Model je usmjeren na ispunjavanje potreba korisnika. Korisnici bi unutar ovakvog okruženja bili podijeljeni u grupe s obzirom na njihove interese i prava na pristup. Dakle, cilj je ovoga projekta stvoriti radne grupe korisnika i na taj način im omogućiti korištenje informacija.

d) BUILDER (Birmingham University Integrated Library Development and Electronic Resource)

Projekt BUILDER pokrenut je na Sveučilištu u Birminghamu, a orijentiran je na institucije i razvoj radnog modela hibridnih knjižnica unutar procesa obrazovanja korisnika i istraživanja. Ovaj model hibridne knjižnice uključivao bi veliki broj tiskanih i elektroničkih izvora informacija kojima se može pristupiti unutar knjižnice ili putem interneta s bilo kojeg mjesta. Pretpostavlja se korištenje internetskog sučelja koje bi bilo univerzalno prihvatljivo. Pažnja se ovdje posvećuje mrežnom pristupu informacijama, tzv. *web focuses*, jer je internet najbolje mjesto za integraciju različitih servisa.

e) Agora

Agora je pokrenuta na Sveučilištu East Anglia.⁴ Ovaj projekt razvija HLMS (Hybrid Library Management System), tj. sustav za upravljanje hibridnim knjižnicama, koji će pružiti istovremeni pristup sustavima za pronalaženje informacija. Sustav za upravljanjem knjižnicama trebao bi uključiti sustave s citatnim analizama, knjižnične kataloge, baze podataka itd.⁵

Promatrajući ove projekte dobiva se uvid u način organizacije poslovanja hibridnih knjižnica. Iako projekti organizaciju usluga promatraju iz različitih aspekata, zajedno objedinjeni mogu poslužiti kao dobre smjernice za ostvarenje organizirane hibridne knjižnice. Svaka hibridna

⁴ D-Lib Magazine (1998.) Realizing the Hybrid Library. Dostupno na: <http://cdigital.uv.mx/bitstream/123456789/6565/1/baucis%200083.pdf> (9. 12. 2016.)

⁵ Ibid.

knjižnica treba pružiti pristup pisanoj i elektroničkoj građi, pretpostavlja se stvaranje određenog web sučelja, odnosno mrežnog mjesta, kao pristupne točke koja povezuje različite sustave za pretraživanje i pronalaženje kvalitetnih informacija u digitalnom obliku. Također, postoji potreba za objedinjavanjem sve dostupne građe na jedno mjesto, npr. online katalog.

Žele li hibridne knjižnice biti kompetentne ustanove u razvoju znanja, one moraju znati zadržati svoje korisnike, dati im ono što oni traže, uspješno im odgovoriti na njihove zahtjeve i pitanja, tj. pružiti im mogućnost pretraživanja informacija, postavljanje upita i sl. Zadovoljenje korisnikovih potreba treba biti središnja zadaća hibridnih knjižnica u obrazovnim ustanovama, ali i svim ostalima koji posjeduju ovu vrstu knjižnice. Koristeći se novim tehnologijama za pristup informacijama te za dobivanje raznovrsnih informacija u elektroničkom obliku na bilo kojem mjestu putem prijenosnih računala, mobilnih telefona itd, korisnici takav pristup zahtijevaju i u knjižnicama, jer se za pristup informacijama više nije potrebno čekati dan ili dva, već je tehnološki razvoj omogućio pristup informacijama odmah.

Kako bi sustav dobro funkcionirao potrebno je educirati stručno osoblje o novim tehnologijama i načinima njihova korištenja te tako omogućiti korisnicima što bolje i kvalitetnije usluge. Osim toga, ovakve knjižnice trebaju zadovoljiti uvjete za stvaranje digitaliziranog sadržaja radi očuvanja i zaštite izvornika i radi veće dostupnosti građe unutar knjižnice, npr. kada je građa digitalizirana i prezentirana za korištenje na nekom mrežnom mjestu više je osoba može koristiti istodobno.

3.2. Hibridne knjižnice u Hrvatskoj

Većina današnjih knjižnica može se svrstati u kategoriju hibridnih knjižnica. Informacijsko-komunikacijske tehnologije utječu na upravljanje knjižničnim zbirkama i u digitalnom i u tiskanom obliku. Tako su stvoreni novi temelji za diseminaciju informacija i oblikovanje hibridne knjižnice koje ne stvara svoje zbirke isključivo u digitalnom obliku. S obzirom na veliku promjenjivost tehnologije koja se primjenjuje u knjižničnom poslovanju i očuvanju zbirki, bio bi to itekako rizičan pothvat.

Napomenut ćemo kako je u Hrvatskoj pojam *digitalne knjižnice* definiran kao svojevrsni oblik hibridne knjižnice. Tako na mrežnim stranicama Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta u Republici Hrvatskoj stoji sljedeća definicija digitalnih knjižnica:

“Digitalne knjižnice su knjižnice visokih učilišta Republike Hrvatske spojene na internet. Digitalne knjižnice su organiziran, nadgledan, održavan i pouzdan izvor on-line znanja i informacija”.⁶

Na popisu digitalnih knjižnica u Hrvatskoj nalaze se: Gradska i sveučilišna knjižnica u Osijeku, Hrvatska znanstvena bibliografija, Knjižnica Sveučilišta u Zadru, Knjižnice Sveučilišta u Dubrovniku, Nacionalna i sveučilišna knjižnica, On-line baze podataka, Sustav znanstvenih informacija RH, Sveučilišna knjižnica u Puli, Sveučilišna knjižnica u Rijeci, Sveučilišna knjižnica u Splitu, Znanstvena knjižnica Zadar.

Ove knjižnice prezentirane su kao digitalne, no one zapravo predstavljaju model hibridnih knjižnica s nekim karakteristikama digitalne knjižnice. Osnovna poveznica među njima su mrežni katalogi koji su dio bibliografskih baza podataka, a mogu se naći na internetskim stranicama navedenih knjižnica. Osim mrežnoga kataloga, ove knjižnice imaju i uslugu „pitaj knjižničara“. Bitno je napomenuti kako se putem knjižničnih kataloga lakše pristupa informacijama i tako se omogućuje podrška elektroničkom učenju.⁷

Slijedi osvrt na knjižnice na području Republike Hrvatske, način organizacije njihovih zbirki te na njihov doprinos obrazovanju pojedinca, kao i najčešće probleme koji se javljaju u sustavu.

3.3. Organizacija zbirki

Osnovna je karakteristika hibridnih knjižnica korištenje elektroničkih i tiskanih izvora. S obzirom na to da ove knjižnice posjeduju elektroničke izvore, korisnicima je pružena mogućnost korištenja i zbirki njihove matične knjižnice, ali i zbirki drugih knjižnica. Knjižnice posjeduju razne knjige i časopise, baze podataka, zbirke rukopisa, fotografija, videa i sl., a sve češće i virtualne zbirke, zbirke starih novina.⁸ Kako bi se korisnicima pružile što kvalitetnije informacije, potrebno je posvetiti veliku pažnju izgradnji same zbirke pojedine knjižnice. Fond zbirke u potpunosti se treba prilagoditi profilu korisnika i njihovih potreba,

⁶ Digitalne knjižnice. // Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta : virtualno sveučilište
Dostupno na: <http://www.mzos.hr/virtus/knjiznice.asp> (6.7.2013.)

⁷ ZUBAC, Andreja, TOMINAC, Andreja. Digitalna knjižnica kao podrška sveučilišnoj nastavi i istraživačkome radu na daljinu : elektronički izvori za elektroničko učenje na hrvatskim sveučilištima // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2. 2012. str. 65-82

⁸ Stare hrvatske novine. // portal digitaliziranih novina
Dostupno na: <http://dnc.nsk.hr/Newspapers/Default.aspx> (7.7.2013.)

ovisno o kojem se području znanja radi i načinu na koji korisnici žele do određene informacije. Tako je u posao knjižničara uklopljena stalna briga o zbirci, njenom nadopunjavanju, odabiru i nabavi nove građe te izlučivanju zastarjele i nepotrebne građe (otpis).

Zadovoljstvo korisnika knjižnica ovisi o stručnosti zaposlenika koji, osim poznavanja informacijsko-komunikacijskih tehnologija, trebaju poznavati i područje kojim se njihova knjižnica bavi. Knjižničare je potrebno uključiti u rad upravnih tijela ustanove i u sudjelovanje na sastancima odsjeka pojedinih fakulteta. Cilj takvih aktivnosti je osposobiti stručno osoblje za što bolje oblikovanje knjižničnih fondova te ih upoznati s potrebama i navikama samih studenata u procesu učenja, npr. izrada popisa literature za pojedine kolegije.

Knjižnice pomažu korisnicima i tako što se pretplaćuju na časopise koji su dostupni mrežnim putem. Najpoznatiji sustav koji omogućava pristup velikoj bazi časopisa je DOAJ (Directory of open access journals), čija je uloga omogućiti otvoreni pristup publikacijama (časopisima) iz svih područja znanosti putem informacijskog servisa, a sve s ciljem što kvalitetnijega obrazovanja. DOAJ želi povećati vidljivost i olakšati korištenje znanstvenih i obrazovnih časopisa kojima se pristupa preko mrežnih stranica. DOAJ otvoreni pristup publikacijama definira kao publikacije koje svojim korisnicima, odnosno institucijama, ne naplaćuju pristup te podržavaju pravo korisnika na "čitanje, preuzimanje, kopiranje, distribuciju, pretraživanje, pregled punog teksta pojedinih članaka" (temelj za priključivanje publikacija ovom sustavu).⁹

Osim ovog sustava, knjižnice se najčešće pretplaćuju i na sustav (izdavač) EMERALD (Library Management), koji svoje usluge, tj. pristup svojoj internetskoj bazi podataka naplaćuje. Postoje i mnogi drugi izdavači baza podataka (publikacija), npr. EBSCO(host) ili Academic search complete, Jstore itd.

3.3.1. Licenciranje

Kako bi se moglo pristupiti publikacijama unutar gore navedenih baza podataka potrebno je sklopiti ugovor između prodavatelja, proizvođača, distributera, itd. i knjižnice. Licenciranje je glavni način nabave ovakvog tipa publikacija. Ovakvim ugovorom obuhvaćena je elektronička građa koju je objavio neki nakladnik, distributer itd, a njime se određuje da

⁹ About. // DOAJ: Directory of Open Access Journals

Dostupno na: <http://www.doaj.org/doaj?func=loadTemplate&template=about&uiLanguage=en> (5.7.2013.)

nakladnik, tj. dobavljač, ima autorska i druga prava nad licenciranom građom. Knjižnice imaju pravo na korištenje građe (njihovi ovlašteni korisnici). Korisnici građu trebaju upotrebljavati u skladu sa zakonima svoje zemlje i međunarodnim zakonskim propisima. Građa se koristi za sve vrste poslovanja od kojih korisnik nema novčane koristi, npr. istraživanje, u nastavi. Izdavač, distributer i sl., ugovorom štiti i zabranjuje neovlašteno korištenje građe. Knjižnice dobivaju pravo na arhivske kopije, tj. kopije koje knjižnica dobiva na trajno korištenje. Bude li dio građe prenesen na nekog drugog nakladnika, odnosno izdavača, nakladnik ugovorom mora Knjižnici osigurati pravo na pristup naslovu.

Poželjno je stvoriti sučelje za osobe s posebnim potrebama, kao što su velika slova na zaslonu namijenjene slabovidnim osobama ili pak programi za pretvaranje teksta u zvuk i sl. Treba napomenuti kako nakladnik ima puno pravo na postupanje s građom na koji god način to želi i smatra potrebnim, npr. povlačenje građe ako postoji sumnja da je prekršeno autorsko pravo.

Osim gore navedenog, ugovorom se određuje sljedeće:

- a) *Prava autora* koji je član ustanove kojoj knjižnica pripada. Autor ima pravo vlastite radove koristiti u nastavi i istraživanju, uključujući predavanja i druge vrste poučavanja te znanstveno istraživanje. Korištenjem se smatra reproduciranje, distribuiranje, izvođenje, pokazivanje sadržaja; rad može koristiti za napredovanje u karijeri, prikazivati ga na konferencijama i predavanjima, ponovno objavljivati djelomično ili u cijelosti. Osim toga, autor vlastiti rad može samoarhivirati i stavljati na svoju mrežnu stranicu, ali i svoja prava može prenijeti na ustanovu u kojoj je zaposlen.
- b) *Prava ovlaštenih korisnika* podrazumijevaju korištenje jednog dijela baze ili zbirke podataka u nastavi, istraživanju, za citiranje, pisanje prikaza ili kritike, analiziranje. Korisnicima je dopušteno preuzimanje građe, korištenje građom za nastavu, digitalno reproduciranje, priprema kazala, slanje pojedinih radova međuknjižničnom posudbom drugom korisniku, itd. Prilikom ispisa dijela baze, knjižnici je dopušteno naplaćivanje usluge.
- c) Knjižnica nema pravo na modificiranje građe ni mijenjanje podatka o autorskom pravu uz rad.¹⁰

¹⁰ Prema usmenom priopćenju A. Horvat na predavanju Licencije, kolegij Sveučilišno knjižničarstvo, 2013.

3.3.2. Problemi koji se javljaju kod digitalizirane građe

Ranije je spomenuto kako se knjižnica prilagođava potrebama svojih korisnika koji su danas naviknuti dobivati informacije iz različitih izvora i u vrlo kratkom vremenskom periodu. U takvom okruženju knjižnica bi trebala predstavljati mjesto koje pruža prave informacije u pravo vrijeme bez obzira nalaze li se one u tiskanom ili elektroničkom obliku. Sve je češći slučaj da se informacijama može pristupiti samo u elektroničkom obliku, jer je to jedini oblik u kojemu su pohranjene. Kako se većina građe, odnosno publikacija, danas nalazi na internetskim stranicama i moguće im je pristupiti s bilo kojeg računala koje je spojeno na mrežu, knjižnice se suočavaju s potrebom stvaranja jedinstvenog sučelja koje bi se koristilo za pristup takvim informacijama. Isto tako, postoji i potreba povezivanja knjižnica s raznim bazama podataka koje pohranjuju veliki broj raznih, i korisnicima relevantnih publikacija, tijekom obrazovanja.

Zahvaljujući spomenutim promjenama, knjižnicama je omogućeno stavljanje digitalnih sadržaja na mrežu. Komunikacija s drugim ustanovama i krajnjim korisnicima značajno je unaprijeđena, a sve to pridonosi jačanju uloge knjižnica u znanosti i kulturi. Razvoj informacijske tehnologije rezultirao je time da knjižnice sve više digitaliziraju svoju knjižničnu građu. Ipak, razvoj informatičkog sustava knjižnicama je donio i određene poteškoće. Pojava elektroničkih knjiga značajno je otežala položaj knjižnica, kako zbog mogućnosti njihove posudbe i nabave, tako i zbog do tada neusklađenih autorskih prava. Kako bi se spriječilo nazadovanje u do sada postignutim standardima, međunarodne knjižničarske organizacije poput IFLA-e (Međunarodnog saveza knjižničarskih društava i ustanova), LIBER-a (Udruženja europskih znanstvenih knjižnica), EBLIDA-e (Europskoga ureda za knjižnične, informacijske i dokumentacijske usluge) i dr. posljednjih godina provode kampanje u kojima se zalažu za slobodan pristup elektroničkim publikacijama *The right to e-read*. Cilj je ovih udruženja potaknuti sporazum o načinu najboljeg pristupa činjenicama, podacima i idejama za otkrivanje znanja u digitalnom dobu. Nekoliko je principa koji se sada zastupaju: 1. intelektualno vlasništvo ne služi tome da se ograniči slobodan protok informacijama, nego da se potakne znanstveni rad, 2. svaki je čovjek slobodan analizirati i razvijati intelektualnu znatiželju bez straha od nadzora i eventualnih napada, 3. licencije i ugovori ne smiju ograničavati pojedinca da se koristi podacima i činjenicama, 4. tehnike pretraživanja internetskih sadržaja trebaju se mijenjati u skladu s novim

tehnologijama, 5. inovacije i istraživanja koje se zasnivaju na činjenicama, podacima i idejama ne bi smjeli biti zaštićeni zakonom o intelektualnom vlasništvu.¹¹

Knjižnice pažnju trebaju posvetiti zaštiti autorskih prava i pravilima o preuzimanju sadržaja kako bi bile sigurne da njihovi korisnici s građom postupaju prema zakonskim odredbama.¹²

Najčešće spominjani nedostaci prilikom korištenja digitalnih sadržaja u knjižnicama su sljedeći:

- a) Zaštita autorskog prava – javlja se kod digitalizacije i daljnje distribucije sadržaja u digitalnom okruženju, tj. digitalnim knjižnicama. Osnovno je pitanje kako knjižnica može svojim korisnicima omogućiti pristup građi koja je još uvijek zaštićena autorskim pravima
- b) Efikasnost – podrazumijeva brzinu pronalaženja specifičnih informacija. Svakim se danom povećava količina dostupnih digitaliziranih sadržaja, što može negativno utjecati na efikasnost i njihovu iskoristivost.
- c) Okruženje – odnos tradicionalnog pristupa informacijama, odnosno čitanje u tiskanom obliku, ne može se uspoređivati sa čitanjem na računalu.
- d) Očuvanje – zbog brzog tehnološkog razvoja digitalne knjižnice mogu lako zastarjeti i njihove zbirke tada mogu postati nedostupne.
- e) Visoki početni troškovi – ulaganja u infrastrukturu digitalnih knjižnica: računalna oprema, aplikacije, troškovi dodatne izobrazbe zaposlenika.¹³

4. PRAVO NA PRISTUP INFORMACIJAMA

Pojmovi digitalizacija, digitalna kultura i digitalni sadržaji postali su dio naše svakodnevice. Razne kulturne institucije poput muzeja i knjižnica, već desetak godina sa svojim korisnicima surađuju u digitalnom obliku. Zbog sve većeg i šireg pristupa informacijama koji omogućuju

¹¹ SEČIĆ, Dora. Znanstvene knjižnice u digitalnom okruženju: nove prilike i izazovi. U: Vizija i stvarnost: Zbornik u povodu 40 godina djelovanja Aleksandre Horvat u knjižničarstvu. Str. 103 – 110. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2016. str 107

¹² Hybrid library. // Wikipedia : the free encycmopedia
Dostupno na: http://en.wikipedia.org/wiki/Hybrid_library (5.7.2013.)

¹³ Heritage live : upravljanje baštinom uz pomoć informacijskih alata / uredili Hrvoje Stančić, Katharina Zanier. Koper : Univerzitetna založba Annales, 2012. str. 33-34

digitalne tehnologije, nužni su naponi, osobito javnih ustanova, da prilikom služenja informacijama ne dođe do povrede ljudskih prava. Stoga je Francusko knjižničarsko društvo početkom 2015. godine objavilo novu *Povelju temeljnog prava građana na pristup informacijama i znanju putem knjižnica* kojoj je glavni cilj afirmirati ključnu, strategijsku ulogu knjižnica u javnim politikama doprinosom temeljnom pravu građana na resurs, uključujući digitalne, kao i pravu na pristup javnom, otvorenom i pouzdanom internetu.¹⁴ Međunarodni savez knjižničarskih društava i ustanova zagovara strategiju razvoja koja će svakom pojedincu omogućiti pristup informacijama radi promicanja održivog razvoja i demokratskog društva. Sada se postavlja pitanje kako ove strategije primijeniti u novom, digitalnom dobu u kojemu živimo. Mogućnosti koje nudi digitalizacija u cirkulaciji i komunikaciji različitih sadržaja je golema. Osim domaće, u snažnom je porastu ponuda strane kulturalne ponude. Digitalizacija iznimno pogoduje promidžbi raznolikosti kulturnih izraza na globalnoj razini. Organiziranjem brojnih programa, suradnjom s brojnim ustanovama i nevladinim udrugama u zemlji i inozemstvu povećana je vidljivost knjižnica i uočena važnost sustavnog rada na osiguravanju pristupu informacijama. Sve se više publikacija izdaje u elektroničkom obliku, a mrežne stranice polako postaju glavni medij objave.

Primarna je uloga ovakvih zbirki očuvanje baštine te proaktivna objava građe u elektroničkom obliku. U svemu je važnu ulogu odigrao internet koji je poprimio ulogu javne usluge te potaknuo zainteresiranu javnost na drugačije zahtjeve. U praksi se ubrzano počinje stvarati sve veći broj informacija. Ipak, uočeno je kako se ovim informacijama trebalo pristupiti s oprezom, jer njihova kvaliteta nije uvijek zadovoljavala standarde. Nedostatak metapodataka, odabir formata, nekorištenje standardima i loša uređivačka politika mrežnih stranica ometale su njihovu bolju iskoristivost, jednostavniji i brži protok informacija, interoperabilnost i sigurnu dugoročnu pohranu. Često se događalo da se sadržaji na mrežnim stranicama uopće nisu objavljivali ili tekstualni podaci nisu bili strojno čitljivi. Kako bi se ovaj problem uspješno riješio, osmišljen je širi model od onoga koji je predstavljao Središnji katalog, a kojim se osigurala komunikacija sustava službenih informacija između samih stvaratelja informacija prema zainteresiranoj javnosti. Model je s jasnom hijerarhijskom strukturom koji jasno razgraničava vrste informacija prema namjerni, važnosti dugoročna očuvanja te omogućuje nesmetanu komunikaciju, kako unutar sustava, tako i prema javnosti. Bez

¹⁴ CVJETIČANIN, Biserka. Digitalna kultura i pristup informacijama. U: Vizija i stvarnost, Zbornik u povodu 40 godina djelovanja Aleksandre Horvat u knjižničarstvu. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada, 2016. str. 44

stabilnog i jasnog zakonodavnoga okvira te kontrolnoga mehanizma za nadzor provedbe zakona sustav ne može postojati.

Knjižnice, dakle, predstavljaju skup izvora informacija, zbirke i usluga, no one ujedno predstavljaju i stručno osoblje koje treba zadovoljiti sve potrebe korisnika, pružiti im pristup valjanim informacijama te uspješno odgovoriti na njihove upite. Hibridne knjižnice svoju djelatnost organiziraju u tradicionalnom i u digitalnom obliku. Ranije spomenuta problematika javlja se prilikom korištenja elektroničkih izvora i mrežnih sustava za pružanje informacija. Napomenut ćemo kako je sustav hibridnih knjižnica vrlo povoljan sustav za korisnike jer digitalna knjižnica ipak nije u mogućnosti pružiti sve usluge kao tradicionalna knjižnica, jer uvijek će postojati materijali koji nisu digitalizirani. Ovaj problem može se riješiti postavljanjem materijala unutar mrežnog kataloga i upućivanjem korisnika na mjesto gdje ga može pronaći u pisanom obliku. Možemo zaključiti kako hibridne knjižnice predstavljaju najbolje rješenje za pronalaženje informacija.

5. HIBRIDNE KNJIŽNICE I POMOĆ U UČENJU

Moderne knjižnice koriste informacijsko-komunikacijske tehnologije kako bi postale kompetentne ustanove i ravnopravni sudionici u obrazovnom procesu. Takvu ulogu mogu ostvariti popunjavanjem knjižničnog fonda potrebnim zbirkama za određena područja i omogućivanjem pristupa tim zbirkama putem interneta i unutar sustava za učenje na daljinu. Način je to kojim hibridne knjižnice postaju jedan od elektroničkih izvora informacija koji pruža podršku učenju na hrvatskim sveučilištima.

Hibridne knjižnice unutar sveučilišta dopuštaju i potiču korištenje novih tehnologija i interneta radi unaprijeđenja kvalitete učenja, i to olakšavanjem pristupa izvorima i uslugama, te udaljenom razmjenom i srudnjom.¹⁵ Ovom definicijom učenje u elektroničkom obliku predstavlja se kao učenje kojim se olakšava i omogućava usvajanje znanja korištenjem informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Hibridne knjižnice tako čine pristupne točke u

¹⁵ ZUBAC, Andreja, TOMINAC, Andreja. Digitalna knjižnica kao podrška sveučilišnoj nastavi i istraživačkome radu na daljinu : elektronički izvori za elektroničko učenje na hrvatskim sveučilištima // Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2. 2012 str. 65 – 82

elektroničkom učenju jer imaju mogućnost pohrane bitnih informacijskih izvora putem interneta i mrežnih stranica. Time informacije postaju dostupnije korisnicima unutar knjižnice, ali i izvan nje. Jedan od načina na koji knjižnica može ostvariti ovu ulogu je stvaranje sustava za učenje na daljinu kao što je Omega, sustav učenja na daljinu Filozofskog fakulteta u Zagrebu ili sustav učenja na daljinu Filozofskog fakulteta u Rijeci. Omegom je nastavnicima omogućeno da gradivo koje koriste u nastavi postave na mrežna mjesta unutar svog kolegija. Sadržaji tada postaju dostupni studentima, odnosno polaznicima određenog kolegija, u bilo kojem trenutku s računala koji ima pristup mreži. Knjižnice ovom sustavu pomažu tako što omogućavaju pristup bazama podataka za literaturu i sl. Nastavnik na svoj kolegij može primjerice postaviti hiperlink za određeni tekst koji se nalazi unutar baze podataka, a na koju je Knjižnica pretplaćena. Knjižnice tako osiguravaju pristup elektroničkim izvorima i svojim digitalnim zbirkama te, postavljanjem mrežnih kataloga, studentima omogućuju lociranje publikacije u elektroničkom i tiskanom obliku. Mrežni katalogi također imaju opciju provjere isteka zaduženja, obnove zaduženja, online rezervacije materijala za učenje i sl.

Osim gore navedenog knjižnice osiguravaju i slobodan pristup digitalnim zbirkama u bazama podataka u otvorenom i zatvorenom pristupu, kao i digitalnim repozitorijima nastavnoga gradiva, kao što su skripte, udžbenici i sl. One također provode programe informacijskog opismenjivanja studenata. Knjižnice su uvidjele kako nestrukturirane radionice i povremeno provođenje tečajeva treba pretvoriti u sustavne programe izobrazbe koji bi postali sastavnim dijelom visokoškolskog obrazovanja. Takvi bi nastavni programi kod studenata razvili vještinu pronalaženja, probira i ocjene potrebnih informacija u svrhu njihova daljnjeg korištenja. Naglasak je, dakle, stavljen na samostalno učenje, kritičko razmišljanje i rješavanje problema. Kako bi cijeli program pravilno funkcionirao, potrebno je uspostaviti dobru komunikaciju između nastavnika i knjižničara.

Knjižnica Filozofskog fakulteta u Zagrebu na svojim mrežnim stranicama nudi sve navedene usluge. Kroz svoj sustav omogućava, osim pretraživanja vlastitih fondova knjiga i časopisa u elektroničkom i tiskanom obliku, pretraživanje kataloga Knjižnica grada Zagreba, ostalih sveučilišnih i općeznanstvenih knjižnica, te nekih knjižnica u svijetu (The European Library). Ova je knjižnica pretplaćena na akademske baze podataka poput EMERALD-a, EBSCO(Host), DOAJ, ERIC (Educational Resource Information Center) i druge baze podataka za humanistiku i društvene znanosti. Digitalni repozitoriji Filozofskog fakulteta

sadrži radove kojima su autori djelatnici ili studenti Filozofskog fakulteta i koji nastaju kao rezultat istraživačkog i obrazovnog procesa na Fakultetu. To mogu biti članci u časopisima ili zbornicima radova, knjige ili poglavlja u knjigama, radovi, prezentacije, poster, rukopisi, izvještaji, nastavni materijali, istraživački podaci, multimedijaska i audio-vizualna građa i ostale vrste sadržaja. Osim repozitorija na mrežnim stranicama Knjižnice moguće je pristupiti i digitalnoj zbirci ispitne literature čiji je cilj poboljšanje pristupa ispitnoj literaturi i informacijama.¹⁶ Knjižnica je organizirana tako da svaki kat sadrži građu iz specifičnog znanstvenog područja koji ulaze u djelatnost Fakulteta. U Knjižnici se može služiti tiskanom i elektroničkom građom, knjigama i časopisima. Građu i usluge Knjižnice Filozofskog fakulteta u Zagrebu mogu koristiti svi građani Republike Hrvatske i strani gosti Fakulteta isključivo u prostorima Knjižnice, dok knjige mogu posuđivati jedino studenti matičnoga fakulteta ili njihovi djelatnici. Ova knjižnica ima i Službu za međuknjižničnu posudbu.¹⁷

Iz svega navedenog jasno je da knjižnica Filozofskog fakulteta u Zagrebu odgovara definiciji digitalnih knjižnica koje je postavilo Ministarstvo Republike Hrvatske. Unatoč tome, ovu se knjižnicu nerijetko navodi kao dobar primjer hibridne knjižnice. Organizira svoje službe kako bi omogućila što bolji pristup informacijama svojim korisnicima, bilo to u digitalnom (pristup elektroničkoj građi) ili tiskanom obliku, sudjeluje u nastavi, omogućuje međuknjižničnu posudbu i sa svim svojim radnjama poštuje osnovno pravo svakog pojedinca na pristup informacijama.

Knjižnica koju treba istaknuti kao primjer aktivnog sudjelovanja u svim oblicima nastavne djelatnosti jest Središnja medicinska knjižnica Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Za studente diplomskoga studija uveden je obavezan predmet *Uvod u znanstveni rad u medicini*. Ciljevi spomenutog predmeta su razvoj pozitivnog stava prema cjeloživotnom učenju, svladavanje vještine traženja i kritičke prosudbe objavljenih informacija, stjecanje sposobnosti prikupljanja i obrade podataka, upoznavanje načela etičkog postupanja u istraživanju kao i osnovna predstavljanja rezultata istraživanja.¹⁸ Dio predmeta koji se bavi naravi i ustrojstvom sustava medicinskih informacija izvodi se na drugoj godini studija, jer je Vijeće predmeta došlo do zaključka kako su takva znanja i vještine studentima potrebni već u

¹⁶ Digitalne zbirke. // Knjižnica filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
Dostupno na: <http://knjiznica.ffzg.unizg.hr/dzbirke> (06.07.2013.)

¹⁷ Ibid.

¹⁸ ŠKORIĆ, Lea, ŠEMBER, Marijan, MARKULIN, Helena, PETRAK, Jelka. Informacijska pismenost u nastavnom programu diplomskoga studija Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb : Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, ¾. 2012 str. 17 – 28

ranoj fazi studija. Osim dva sata predavanja, program čini i praktični dio, odnosno tri sata vježbi tjedno. Tijekom predavanja, studenti se upoznaju s glavnim obilježjima medicinske literature, osnovnom kanalima prijenosa novih medicinskih informacija i načinima njihove organizacije. Vježbe se izvode u manjim skupinama, pri čemu svaki student na računalu radi samostalno, a sve s ciljem uspješnog rješavanja dvaju zadataka prema zadanom kratkom scenariju na ispitu.

U članku pod nazivom *Informacijska pismenost u nastavnom programu diplomskog studija Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* prikazan je način provedbe istraživanja i rezultati do kojih se došlo. Naime, tijekom rujna i prosinca 2011. godine, provedeno je istraživanje na Medicinskom fakultetu u Zagrebu, kojemu je cilj bio utvrditi mišljenje studenata druge godine navedenoga fakulteta o sadržaju i korisnosti „knjižničnog“ modula *Uvoda u znanstveni rad u medicini*. Anketni upitnik popunila su 254 studenta.

Na pitanje treba li upoznavanje s izvorima i načinima pristupa objavljenim informacijama biti sastavnim dijelom nastavnog plana i programa, čak je 69 posto studenata odgovorilo potvrdno. Ovakav postotak pokazatelj je toga da studenti prepoznaju važnost vještine traženja i probira valjane medicinske informacije.

Razvoj tehnologije u medicini je doveo do dviju velikih promjena: pristup znanstvenoj literaturi se proširio i postao jednostavniji, kako za liječnike, tako i za pacijente, a u središtu medicinske prakse sada se nalazi bolesnik i objavljeni znanstveni dokazi koji bi mogli imati utjecaj na ishod medicinskoga postupka. Probir i kritička prosudba dostupnih informacija postaje ključnom kompetencijom što je prepoznalo 55 posto ispitanih studenata.

60 posto ispitanih odgovorilo je kako će im sadržaji usvojeni na kolegiju *Uvod u znanstveni rad u medicini* biti korisni u daljnjem studiranju te da sadržaj modula pridonosi njihovoj informacijskoj pismenosti općenito. Iako su danas svi studenti korisnici mrežnih informacija, ono što im najviše nedostaje jest vještina prosudbe i kritičkog razmišljanja. Visokoškolsko obrazovanje važna je stepenica u stjecanju i usvajanju upravo tih sposobnosti, a ključnu ulogu u opismenjavanju studenata imaju knjižnice. Na taj se način knjižnice brane od minoriziranja njihove uloge u procesu obrazovanja i dobivaju ulogu kakva im zapravo i pripada.

U Hrvatskoj se digitalne zbirke u knjižnicama organiziraju pomoću projekata digitalizacije, kupovinom baza podataka, oblikovanjem i izgradnjom digitalnih repozitorija obrazovnoga gradiva, oblikovanjem digitalnih zbirki s građom u slobodnom pristupu i sl.

6. DIGITALNE I TRADICIONALNE KNJIŽNICE – GRAĐA

Kako bismo razumjeli koncept hibridne knjižnice potrebno je ukratko opisati što općenito digitalna knjižnica predstavlja jer većina knjižnica danas zapravo su hibridne knjižnice s elementima digitalne knjižnice. Ranije je spomenuto kako hibridna knjižnica objedinjuje tradicionalno poslovanje knjižnica, konvencionalnu, tj. tiskanu građu i poslovanje u elektroničkom obliku, publikacije u elektroničkom obliku, sustave za pretraživanje, mrežne kataloge, internet kao sredstvo pronalaska informacija i sl.

Prema Pravilniku za izradbu abecednih kataloga Eve Verone, pod knjižničnom se građom razumijevaju “(...) sve vrste građe što ih biblioteka sakuplja, sređuje i korisnicima stavlja na raspolaganje.” Uz sve veći broj elektroničke građe u knjižnicama su i dalje zastupljene tiskane publikacije. Publikacija je “(...) tiskani ili drugom tehnikom umnoženi duhovni proizvod u jednom ili više nakladničkih svezaka, odnosno na jednom ili više slobodnih listova.”¹⁹

Digitalna građa je u knjižnicama definirana kao nekonvencionalna građa, a bez digitalnog fonda digitalna knjižnica ne bi mogla ni postojati. Svaka će knjižnica ili knjižnični sustav donijeti odluke o digitalizaciji vlastitog fonda, npr. skeniranju, i o nabavi digitalne građe umjesto tiskane, ovisno o svojem ukupnom poslovanju. Izgradnja zbirke uvelike ovisi o vrsti građe, odnosno o tome radi li se o digitaliziranoj građi ili onoj u tiskanom obliku. Postupak izgradnje ovih dviju zbirki također je različit, što zbog same vrste građe, ali i zbog njezine nabave koja se određuje ugovorom o korištenju građe (licenciranje).²⁰

Korisnik digitalne knjižnice do željene informacije može doći korištenjem osobnog računala spojenog na internet. U digitalnim knjižnicama spominje se zaduženje knjižničnog materijala preuzimanjem građe na osobno računalo besplatno ili uz naplatu. Ova opcija u hibridnim knjižnicama nije moguća. One posjeduju veliki broj digitalne građe koja je dostupna putem

¹⁹ Verona, E. Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga : prvi dio : odrednice i redalice, 1983. – 1986. str. 387

²⁰ TURČIN, Vesna, VALČIĆ, Lovro. Rad u digitalnoj knjižnici: priručnik
Dostupno na: <http://www.scribd.com/doc/139923775/knjiga> (5.7.2013.)

interneta, no građa koja se posuđuje izvan knjižnice još je uvijek građa u tiskanom obliku. Hibridna knjižnica, kao i digitalna knjižnica, nema ograničenja pristupa određenim djelatnostima, što podrazumijeva rad iz vlastitog doma. Velika je to prednost naspram tradicionalnih knjižnica jer primjerice osobe s posebnim potrebama ne trebaju napuštati svoj dom kako bi došli do potrebne građe, nego im je ona dostupna putem interneta. U slučaju da osoba s posebnim potrebama traži određenu građu iz knjižnice kojoj se ne može pristupiti u digitalnom obliku, hibridne knjižnice unutar svojeg prostora organiziraju olakšani pristup samoj knjižnici. Čine to, primjerice, izgradnjom posebnih prilaza, prilagodbom ulaza, dizala, a sam se rad olakšava korištenjem računala s velikim zaslonima i sl.

Važno je istaknuti prednosti koje pruža digitalna knjižnica:

- a) Dostupnost informacija i knjižnične građe u bilo kojem trenutku, odnosno građi se može pristupiti u bilo koje vrijeme. Dovoljno je imati računalo s pristupom internetu.
- b) Višestruki pristup, tj. istom sadržaju istovremeno može pristupiti neograničen broj korisnika.
- c) Strukturirani pristup podrazumijeva kretanje kroz sadržaj koje je sada olakšano strukturiranom organizacijom materijala, npr. korisnik se lako kreće kroz kataloge.
- d) Pretraživanje informacija je olakšano i pojednostavljeno. Korisnik uz pomoć određenih termina može pretraživati cjelokupnu zbirku određene baze podataka koja sadrži digitalnu građu te ona, uz pomoć vlastitog sučelja, daje rezultate na uvid.
- e) Umreženost je također jedna od prednosti. Pojedine knjižnice mogu se povezati u mrežu digitalnih knjižnica ili na bilo koji vanjski resurs i tako pružati sadržaje koji nadilaze zbirku knjižnice.²¹

7. SVEUČILIŠNA KNJIŽNICA U RIJECI

Jedan od primjera hibridnih knjižnica je Sveučilišna knjižnica u Rijeci. Osnovana je 1948. godine pod nazivom Naučna biblioteka. Do danas se isprofilirala kao središnja

²¹ Heritage live : upravljanje baštinom uz pomoć informacijskih alata / uredili Hrvoje stančić, Katharina Zanier. Koper : Univerzitetna založba Annales, 2012. str. 33

općeoznanstvena knjižnica Primorsko-goranske županije. Tijekom godina rada, knjižnica aktivno prikuplja, obrađuje, pohranjuje i daje na korištenje građu, prateći i primjenjujući dosege suvremenog knjižničarstva. U počecima svojega rada preuzima fondove povijesnih privatnih i javnih riječkih knjižnica koje su na ovom području nastajale od 17. stoljeća. Također, po svom osnutku, Naučna biblioteka preuzima cjelokupan fond i knjižnični katalog predratne riječke Bibliotece civice, a istovremeno dobiva i zadaću brinuti se za knjižnice s vrijednim fondovima na području cijele regije. Za rad su joj pružane potpore, edukacije i pomoć kod popisivanja i primjerenog smještaja knjižne građe. Na taj je način nastao poseban fond stare i vrijedne knjižnične građe koji se sastoji od oko 40.000 jedinica nastalih ili korištenih na našem području tijekom proteklih stoljeća. Sadržaj spomenute građe odražava povijest, interese i kulturu stanovnika riječkog područja.

Početkom 1987. godine Rektorat Sveučilišta predaje Naučnoj biblioteci arhivu od ukupno 184 doktorske disertacije. Arhiva se od tada neprekidno nadopunjava novim doktoratima. Za ovu se zbirku disertacija Sveučilišta u Rijeci vrlo brzo uvodi inventarna knjiga, a zbirka se označava zasebnom signaturom DUF. U knjižnici su se mogle pronaći sve najvažnije informacije o sadržaju obranjenih doktorskih disertacija kao jednog od najvažnijih intelektualnih kapitala svakog sveučilišta. Sedam godina poslije, Naučna biblioteka mijenja ime u Sveučilišna knjižnica te postaje integralni dio Sveučilišta.

Bibliografski podaci u počecima su bilježeni na tiskanim listićima. Polovicom devedesetih godina prošloga stoljeća, kada se prvi puta uvodi mrežni katalog Sveučilišne knjižnice, listići su preoblikovani u elektroničke zapise. Nekoliko godina kasnije, točnije 2006., omogućeno je poslovanje s digitaliziranom građom. Tada se počelo raditi na sustavnom digitaliziranju naslovnica, sadržaja i sažetaka svih doktorskih disertacija te njihovom povezivanju s bibliografskim podacima. Na ta je način stvorena cjelovita zbirka sažetaka disertacija koja dostupna na internetskim stranicama Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Rijeci. Elektronička se zbirka redovito ažurira, kako bi korisnici imali uvid u disertacije obranjene najviše godinu dana unazad. Projekt predstavlja temelj za izgradnju digitalne zbirke punih tekstova doktorskih disertacija obranjenih na riječkom sveučilištu.

Knjižnična građa danas je podijeljena na nekoliko zbirki: Povijesna zbirka, Disertacije Sveučilišta u Rijeci, Riječke novine: 1843. – 1918., Zbirka o zaštiti, Zbirka Mohorovičić. Pristup svakoj navedenoj zbirci omogućen je pomoću integriranog knjižničnog sustava.

7.1. SVERIKS

Integrirani knjižnični sustav Sveučilišta u Rijeci (SVERIKS) definiran je 2010. godine te kao takav pokriva tri temeljne značajke: elemente, strukturu i funkcije. U sustav su uključene sve knjižnice Sveučilišta u Rijeci, a to su: Sveučilišna knjižnica Rijeka, Knjižnica ekonomskog fakulteta Rijeka, Knjižnica Fakulteta za menadžment u turizmu i ugostiteljstvu, Knjižnica Filozofskog fakulteta Rijeka, Knjižnica Građevinskog fakulteta Rijeka, Knjižnica Tehničkog fakulteta Rijeka, Knjižnica Pomorskog fakulteta Rijeka, Knjižnica Medicinskog fakulteta Rijeka, Knjižnica Pravnog fakulteta Rijeka, Podružnica Sveučilišne knjižnice Rijeka. Na internetskim stranicama same Knjižnice detaljno je opisana misija, vizija i strateški ciljevi sustava SveRIKS. Misija je svakako izrađivati knjižnične resurse i usluge primjerene potrebama korisnika, poticati razvoj kompetencija knjižničnog osoblja kroz cjeloživotno učenje, knjižničnu građu učiniti dostupnom pripadnicima zajednice, te surađivati sa sveučilišnim knjižničnim sustavima u svijetu i zemlji. Na taj se način ostvaruje vizija knjižničnog sustava Sveučilišta u Rijeci, a to je aktivno podupiranje znanstvene i obrazovne djelatnosti Sveučilišta.

Cilj je SveRIKS-a izrađivati integrirani knjižnični fond Sveučilišta u Rijeci koji bi uključivao i elektroničke izvore. Korištenje knjižnične građe i fondova treba biti dostupno svim korisnicima u skladu s njihovim potrebama. Da bi zadani ciljevi bili uspješno ostvareni, u svakoj je knjižnici potrebno osigurati odgovarajuću opremu i knjižnični prostor u skladu s potrebama korisnika, kao i adekvatne uvjete za rad knjižničnog osoblja. Također, uvedeni su jedinstveni standardi prema kojima se određuje broj osoblja potrebnih za određeni broj korisnika. Osoblje treba biti učinkovito i kvalificirano za rad s elektroničkim uslugama.

7.2. IRIKS – podsustav knjižničnog sustava

Knjižnice udružene u SVERIKS izgrađuju jedinstvenu računalnu infrastrukturu IRIKS. Zadaća je računalne infrastrukture omogućiti osnovne funkcionalnosti i uvjete za ispunjavanje propisanih standarda. Temeljni knjižnični softver služi za praćenje knjižničnog poslovanja na razini svake knjižnice. Tako se cjelovito može pratiti izgradnja i nadzor fizičkog sadržaja i vrijednosnih fondova svih vrsta knjižnične građe. Izgradnja kataloga provodi se po međunarodnom UNIMARC standardu za strojno čitljivo katalogiziranje. Baze svih knjižnica povezane su u skupnom katalogu Sveučilišta. Moguće je uključivanje u druge skupne kataloge, nadogradnja informacijskih pomagala, kooperativna katalogizacija i preuzimanje zapisa unutar i izvan sustava. Nadalje, softverom se prati posudba građe i pružanje drugih

usluga korisnicima knjižnice. Softver je moguće nadograđivati i prilagođavati novim zahtjevima i potrebama krajnjih korisnika. S obzirom na spomenute kriterije i zadaće knjižničnog programa, edukacija knjižničara je nužna i iznimno važna za ostvarivanje suradnje unutar knjižničnog sustava Sveučilišta.

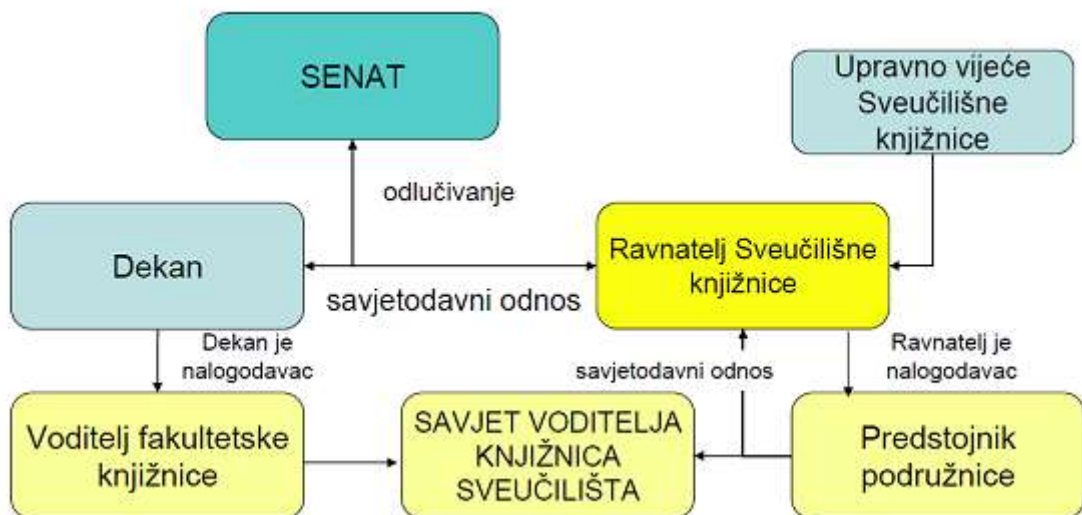
7.3. Sastavnice SveRIKS-a

SveRIKS je udruženje nekoliko knjižnica koje djeluju na riječkom Sveučilištu. Prve od njih su fakultetske knjižnice koje djeluju temeljem članka 4. Zakona o knjižnicama. One imaju svoga voditelja i knjižnični odbor kojega čine djelatnici same knjižnice i pravne osobe u čijem je knjižnica sustavu.

Sljedeće u sustav ulaze Sveučilišne knjižnice. Pod ovim se nazivom podrazumijeva samostalna knjižnica koja je sastavnica Sveučilišta u Rijeci, odnosno ustanova u sustavu Sveučilišta čija je svrha izgradnja integriranog knjižničnog sustava Sveučilišta. Njome upravlja upravno vijeće, dok je ravnatelj zadužen za organizaciju rada i poslovanje knjižnice.

Kao podružnica Sveučilišne knjižnice navodi se ustrojbeni jedinica Sveučilišne knjižnice. U skladu sa Zakonom o ustanovama, ova knjižnica također ima predstojnika i knjižnični odbor koji je sastavljen od predstojnika knjižnice i predstavnika sveučilišnih sastavnica čiji su pripadnici sami korisnici knjižnice.

Sve visokoškolske i specijalne knjižnice izvan Sveučilišta mogu postati pridružene članice.

22

7.4. SVERIKS i okolni sustavi

Kada se govori o sustavu sveučilišnih knjižnica u Rijeci, važno je spomenuti kako sve ove knjižnice ostvaruju suradnju s okolnim knjižničnim sustavima. Sve knjižnice knjižničnog sustava sveučilišta u Rijeci članice su Udruge knjižnica Konzorcij „CROLIST“. Kao članice svojeg sveučilišnog sustava, sve su knjižnice povezane u udruhu hrvatskih sveučilišta Zajednica knjižnica sveučilišta Hrvatske. Knjižnični je sustav Sveučilišta u Rijeci povezan u knjižnični sustav Republike Hrvatske.

8. KNJIŽNICA EKONOMSKOG FAKULTETA U ZAGREBU

Osim riječkog sveučilišta, treba istaknuti važnost fakultetskih knjižnica drugih sveučilišta koje su dobar primjer hibridnih knjižnica. Jedna je takva Knjižnica Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Osnovana je 1920. godine na tadašnjoj Visokoj školi za trgovinu i promet. Prvotni fond koji je sadržavao nešto više od tisuću knjiga, podijeljen je na „profesorsku“ i „đačku knjižnicu“. 1927. godina važna je za ovu knjižnicu. Knjižnični se fond proširuje zakladnom zbirkom kada je školi dostavljen ovjereni prijepis Ukaza od 25. siječnja, koji se odnosi na osnivanje Zaklade Kralja Aleksandra i Kraljice Marije „za izgradnju EKVŠ-a i nabavu nastavnih pomagala i knjiga“. Iste je godine kupljeno 500 inozemnih djela iz ostavštine grofa Salmü iz Beča. Razvojem matične institucije knjižnično poslovanje se, osim u Centralnoj knjižnici organiziralo po zavodima, seminarima i katedrama kroz niz

²² Izvor: <http://www.svkri.uniri.hr/index.php/knjiznicni-sustav-sveucilista/o-sustavu> (4.11.2016.)

manjih dislociranih knjižnica. Tek od 1979. godine djeluje jedinstvena Centralna knjižnica kao specijalna znanstveno-nastavna knjižnica za ekonomiju i srodne discipline.

Godine 1954. osnovan je Dokumentacijski centar Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, prvi takav centar za ekonomiju u Hrvatskoj. Zadaća Centra bila je potpomagati nastavnu djelatnost pružanjem informacija o izvorima literature po područjima za znanstveni rad nastavnika, kandidata za magistre i doktore znanosti, ali i pomoći studentima za proširenje znanja iz ekonomskih i srodnih disciplina.

Godine 1991. knjižnica dobiva naziv Knjižnica i dokumentacija, a od 1. lipnja 2006. godine djeluje pod nazivom Knjižnično-dokumentacijski centar. Osim opsežnog ekonomskog knjižničkog fonda, u Knjižnici se mogu pronaći i primjerci rijetkih povijesnih knjiga i drugih dokumenata iz razdoblja od 16. do 19. stoljeća.²³

8.1. Baze podataka

U knjižnici Ekonomskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, dostupne su bibliografske baze s podacima o autorima, radovima, citiranosti, te ostale korisne baze poput Hrvatske znanstvene bibliografije koja je ogledalo znanstvenog i stručnog rada ustanova unutar MZOŠ-a, EJOL i Google scholar. Osim toga, danas je moguće pretraživati i niz bogatih i korisnih baza podataka s cjelovitim tekstom. Sve su dostupne putem IP adrese, tj. unutar lokalne mreže Fakulteta, dok je nekima pristup omogućen tek nakon registracije i prijave u sustav. Također, postoji i niz besplatnih baza i repozitorija koje sadrže jednako kvalitetne znanstvene članke. CD-ROMovi baze ProQuest sadrže starije radove koje korisnici mogu pretraživati na računalu u čitaonici Knjižnice.

Korisnici na mreži mogu pretraživati nekadašnji katalog na listićima (terminus technicus) matične knjižnice te po potrebi i ostalih knjižnica u Republici Hrvatskoj. Građu je moguće posuđivati iz bilo koje knjižnice u zemlji i inozemstvu. U posredovanje pri narudžbi građe iz inozemnih knjižnica, uključuje se Nacionalna i sveučilišna knjižnica. Svrha mrežnog kataloga je korisniku omogućiti kvalitetno i jednostavno pretraživanje s preciznim rezultatima pretrage koristeći različite kriterije pretraživanja. Osnovni podaci za pretraživanje uključuju ime autora, naslov djela, vrstu građe, stručnu oznaku prema podjeli znanosti ili djelatnosti, predmet koji čini sadržaj djela te signaturu i lokaciju tražene jedinice.

²³ Izvor: <http://www.efzg.unizg.hr/default.aspx?id=21> (5.11.2016.)

Na internetskim stranicama Knjižnice Ekonomskog fakulteta u Zagrebu naveden je popis preporučenih mrežnih baza podataka za pretraživanje, kako bi korisnici lakše, brže i jednostavnije došli do tražene knjižnične građe. Neke od preporučenih baza su Emerald, ABI/INFORM Complete, ProQuest Dissertations & Theses Global, ebrary, JSTOR, UN WTO Elibrary itd. Uz naziv svake od spomenutih baza stoje upute za korištenje te vrsta dostupne građe.

9. KNJIŽNICA INSTITUTA RUĐER BOKOVIĆ

U knjižnici Instituta Ruđer Bošković izrađena je mrežna aplikacija za međuknjižničnu posudbu. Najveća je to prirodnoznanstvena knjižnica, osnovana još 1950. godine. Iako su korisnici knjižnice prvenstveno djelatnici Instituta, knjižnica je otvorena i vanjskim korisnicima. U slučaju da u fondu knjižnice nema tražene građe, korisnici se mogu poslužiti uslugom međuknjižnične posudbe. Ova se usluga prvi puta spominje u godišnjem izvještaju Instituta 1965. godine. Od samoga početka bila je iznimno značajna i korištena, a tijekom godina važnost joj neprekidno raste, osobito onda kada su knjižnice počele otkazivati pretplate na časopise. Tada je ovaj način posudbe postao glavni način nabave građe.

Tijekom godina sustav se neprekidno razvijao te se zahvaljujući tome stvorila dobra suradnja s brojnim hrvatskim knjižnicama, osobito onima iz područja prirodnih i biomedicinskih znanosti. Godine 1993. suradnja knjižnice Instituta Ruđer Bošković prelazi granice Hrvatske. Naime, ostvarena je prva inozemna suradnja i to s Britanskom knjižnicom (British library Document Supply Centar).²⁴

Tri godine kasnije, odnosno od 1996. do 1999., Knjižnica je uključena u projekt Bibliotheken und wissenschaftlichen Bibliotheken in Mittel und Osteuropa, kojim joj omogućena međuknjižnična posudba s trima njemačkim knjižnicama: Njemačkom središnjom knjižnicom za medicinu, Njemačkom nacionalnom knjižnicom za znanost i tehnologiju te Sveučilišnom knjižnicom u Bochumu.²⁵ Nekoliko godina kasnije, dobra je suradnja ostvarena i s nekim slovenskim knjižnicama: Središnjom medicinskom knjižnicom, Knjižnicom Instituta „Jožef Štefan“ te sa Središnjom tehničkom knjižnicom Sveučilišta u Ljubljani koja je aktivna i

²⁴ KONJEVIĆ, Sofija, MACAN, Bojan. SEND 2.0 – Sustav elektroničke nabave dokumenata u novom ruhu. Zagreb : Vjesnik bibliotekara Hrvatske 58,½. 2015. str. 161 – 174

²⁵ KONJEVIĆ, Sofija, MACAN, Bojan . SEND 2.0 – Sustav elektroničke nabave dokumenata u novom ruhu. Zagreb : Vjesnik bibliotekara Hrvatske 58,½. 2015. str. 161 – 174

danas. 2004. godine Knjižnica Instituta uspostavlja izravnu suradnju sa servisom Subito, a ubrzo je ostvarena i suradnja s knjižnicama udruženja EURASLIC (European Association of Aquatic Sciences Libraries and Information Centres) i IAMSLIC (International Association of Aquatic and Marine Science Libraries and Information Centres).²⁶ Međuknjižnična posudba s knjižnicama iz navedenih udruženja, ali i većinom hrvatskih knjižnica, funkcionira na osnovi neformalnog dogovora tako da je nabava građe besplatna ili se plaćaju samo manipulativni troškovi.

Što se same građe tiče, znanstveni časopisi glavni su izvor informacija u prirodnim, biomedicinskim znanostima i zdravstvu, dok u području društvenih i humanističkih znanosti i umjetničkih područja prevladavaju monografije, zbornici radova i izvještaji. Iako je već sredinom 90-ih godina prošloga stoljeća ostvarena suradnja i međuknjižnična posudba između knjižnice Instituta i ostalih u Hrvatskoj i inozemstvu, sustav koji bi olakšao proces posudbe nije postojao sve do 2002. godine. Praćenje narudžbi nije bilo jednostavno, a cijeli bi proces često bio dugotrajan i spor. U želji za poboljšanjem i modernizacijom poslovanja, Knjižnica je iste godine pokrenula izradu mrežnog programa za međuknjižničnu posudbu nazvanog SEND (Sustav elektroničke nabave dokumenata). Program je 2002. godine i završen, ali je službeno promoviran 4. ožujka 2003. godine.²⁷ Besplatan je i dostupan svim hrvatskim knjižnicama iz sustava znanosti i visokoga obrazovanja i njihovim korisnicima.

9.1. SEND 1.0

Prvi program za međuknjižničnu posudbu bio je SEND 1.0, a služio je djelatnicima Instituta za naručivanje građe koje nije bilo u matičnoj knjižnici. Programom su se koristile i druge hrvatske knjižnice koje su mogle naručivati građu iz Knjižnice IRB-a. Ipak, korisnici drugih knjižnica program nisu mogli koristiti izravno, nego su zahtjeve za međuknjižničnom posudbom slali svojim matičnim knjižnicama koje bi zatim pomoću SEND-a izrađivale narudžbu za potrebnu građu te je prosljedile Knjižnici IRB-a. Za pristup servisu bila je potrebna registracija korisnika, koji je zatim mogao odabrati želi li narudžbu iz hrvatskih knjižnica ili je spreman dodatno naplatiti uslugu ako će biti potrebna narudžba iz neke od inozemnih ustanova. Narudžbe je zapimala isključivo Knjižnica IRB-a, neovisno o radnom

²⁶ KONJEVIĆ, Sofija, MACAN, Bojan (2014.) SEND 2.0 – Sustav elektroničke nabave dokumenata u novom ruhu. Zagreb : Vjesnik bibliotekara Hrvatske 58,½. 2015. str. 161 – 174

²⁷ KONJEVIĆ, Sofija, MACAN, Bojan . SEND 2.0 – Sustav elektroničke nabave dokumenata u novom ruhu. Zagreb : Vjesnik bibliotekara Hrvatske 58,½. 2015. str. 161 – 174

vremenu. Ovaj je sustav omogućio lakše praćenje narudžbi te omogućio izradu mjesečnih obračuna i statističkih podataka.

Program je izrađen na UNIX operacijskom sustavu, korištena je Inorfmix relacijska baza podataka, a kao skriptni jezik korišten je php.²⁸ Napretkom tehnologije javila se potreba za razvojem programa, stoga se krajem 2012. godine počelo raditi na razvoju programa koji će nositi naziv SEND 2.0.

9.2. SEND 2.0

Poboljšanjem postojećih i dodavanjem novih funkcija stvoren je program SEND 2.0. Program je u rad pušten 3. ožujka 2014. godine, a javnosti je predstavljen na Kolokviju Knjižnice Instituta Ruđer Bošković 2. travnja 2014. godine. Tim djelatnika Knjižnice IRB-a zaslužan je za ideju i realizaciju cijeloga programa.

U sustav se sada moglo prijaviti pomoću jedinstvenoga korisničkoga identiteta AAI@EduHr te je bio na raspolaganju svim hrvatskim knjižnicama i njihovim korisnicima. Za rad se koristi PHP programski jezik i MySQL baza podataka.²⁹ Ono po čemu se novi program razlikovao od prethodnoga jest i to što je omogućena komunikacija između knjižnica koje su bile u sustavu te je svaka knjižnica mogla naručivati građu od bilo koje druge knjižnice registrirane u sustavu. Korisnik, dakle, upućuje zahtjev matičnoj knjižnici, a knjižničar zahtjev prosljeđuje odabranoj knjižnici. U slučaju da odabrana knjižnica posjeduje građu u digitalnom obliku ili digitaliziranom dokumentu, može je proslijediti izravno korisniku putem elektroničke pošte. Jedini uvjet koji se u tom slučaju mora zadovoljiti jest poštivanje autorskih prava. Knjižnica građu može poslati i u tiskanom obliku, o čemu će obavijestiti matičnu knjižnicu, a naposljetku obavijest dolazi i do korisnika. Može se dogoditi da knjižnica kojoj je zahtjev upućen ne posjeduje traženu građu ili je ne posuđuje. Tada se narudžba, uz ponuđeno obrazloženje, otkazuje. Drugi najčešći razlozi otkazivanja narudžbe je traženje građe koja je dostupna samo u knjižnici bilo u tiskanom ili digitalnom obliku. Otkazivanje je moguće i onda kada knjižnica ne uspijeva pronaći traženu građu ili korisnik želi samo građu koja je besplatno dostupna.

²⁸ KONJEVIĆ, Sofija, MACAN, Bojan . SEND 2.0 – Sustav elektroničke nabave dokumenata u novom ruhu. Zagreb : Vjesnik bibliotekara Hrvatske 58,½. 2015. str. 161 – 174.

²⁹ KONJEVIĆ, Sofija, MACAN, Bojan . SEND 2.0 – Sustav elektroničke nabave dokumenata u novom ruhu. Zagreb : Vjesnik bibliotekara Hrvatske 58,½. 2015. str. 161 – 174.

Isti zahtjev može biti ponovno poslan nekoj drugoj knjižnici iz sustava, ali se ne može poslati više istih zahtjeva istovremeno. Sučelje sustava omogućuje i knjižničaru i korisniku praćenje narudžbe tako što je svaki status označen odgovarajućim simbolom.

→ Nova narudžba

→ U obradi

→ U posudbi

→ Uspješno riješeno

→ Otkazano

30

Uz navedene grafove, u sustavu se prikazuje i tablica zahtjeva sa detaljnim prikazom svakog od njih i knjižnica kojima je upućen, odnosno knjižnica koje su zahtjev uputile.

Iako program SEND 2.0 predstavlja napredak s obzirom na svoga prethodnika, ipak su uočeni određeni nedostaci na kojima je potrebno dodatno raditi. Valja istaknuti neke od primjera; uz pretpostavku da svaka knjižnica ima vlastitu domenu, uveden je pristup pomoću jedinstvenog korisničkog identiteta. Ubrzo se uočilo da su neke od knjižnica dislocirane ili da postoji više odvojenih knjižnica s istom domenom. Jedna je od takvih knjižnica Prirodoslovno-matematičkog fakulteta s dislociranim knjižnicama svakoga odsjeka. Tako se na adresu elektroničke pošte dodaje odgovarajući prefiks kako bi zahtjev odmah bio upućen odgovarajućoj knjižnici, npr. @chem.pmf.hr odnosi se na Kemijski odsjek, @phys.pmf.hr na Fizički itd. Ipak, još uvijek postoje knjižnice kod kojih to nije moguće, kao što je knjižnica Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti i nekih bolničkih knjižnica. Čim se nedostatak uočio, počelo je traganje za valjanim rješenjem.

³⁰ KONJEVIĆ, Sofija, MACAN, Bojan . SEND 2.0 – Sustav elektroničke nabave dokumenata u novom ruhu. Zagreb : Vjesnik bibliotekara Hrvatske 58,½. 2015. str. 161 – 174.

Razvoj sustava SEND 2.0 pažnju usmjerava i na ažuriranje kataloga te njihovo povezivanje s drugim mrežnim izvorima. U planu je unaprijediti cijeli statistički modul i omogućiti niz novih statističkih pojedinosti o upućenom zahtjevu. Daljnje unaprjeđenje kvalitete sustava doprinjet će još boljem povezivanju hrvatskih knjižnica i poboljšanju njihovih usluga međuknjižnične posudbe.

10. DIGITALNO DOBA

Hibridne knjižnice posjeduju i elektroničke knjige. Iako pojava prvih e-knjiga seže čak do 1970-tih godina, u knjižnicama su dostupne od druge polovice 1980-ih, odnosno tek kada su se počele objavljivati na CD-ROM-u.³¹ U novije se vrijeme posebna pažnja posvećuje korištenju e-knjiga. Njihova prodaja nezaustavljivo raste, čemu svjedoči i podatak najveće svjetske online knjižare koja bilježi prodaju prosječno 105 e-knjiga na svakih 100 tiskanih. Danas su, dakle e-knjige prodavanije od onih tiskanih, a tome sigurno pogoduje i razvoj tehnologije. Elektroničke knjige na mreži se prvi puta pojavljuju sredinom 90-ih godina prošloga stoljeća, a sredinom 2000-ih godina raste interes za njima i njihova prodaja, posebno nakon što je 2004. započeo projekt Google books.

Navedeni se podaci ne mogu u potpunosti preslikati na stanje u Hrvatskoj. Iako malobrojni, postoje strastveni čitači i znatiželjnici koji koriste nove mogućnosti dolaska do knjige. Firma Laramo razvila je platformu za izradu, distribuciju i zaštitu od neovlaštenog kopiranja e-knjiga te aplikaciju za čitanje e-knjiga na mobilnim uređajima. Ista firma stoji i iza projekta TookBook, a riječ je o brojnim naslovima koji su korisnicima dostupni na računalima, pametnim telefonima i tablet uređajima. Uslugu je u 2013. godine predstavio VIP, a nazvana je eKnjižara powered by TookBook.³²

Godine 2000. u Hrvatskoj je osnovano Društvo za promicanje književnosti na novim medijima, a već početkom iduće godine pokrenut projekt Besplatne elektroničke knjige. Cilj Društva je promovirati književnost na novim medijima, prije svega na internetu i CD-ROM-u.

³¹ HRVATSKO KNJIŽNIČARSKO DRUŠTVO, Broj 61, prosinac 2013. Ostali skupovi i manifestacije u zemlji. 13. okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama s temom Nakladnici i knjižnice, <http://hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/843> (4. 11. 2016.)

³² HRVATSKO KNJIŽNIČARSKO DRUŠTVO, Broj 54, prosinac 2011. Iz knjižnica. E-knjiga u knjižnicama, <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/495> (3. 11. 2016.)

E-knjiga je sve zastupljenija i interes za nju konstantno se povećava, iako ga ograničava dostupnost i cijena e-čitača. Prije uvođenje e-knjiga u hrvatske knjižnice potrebno je dati odgovor na brojna pitanja. Ponajprije ona koja se tiču autorskih i posudbenih prava, konzorcijalne nabave, problema piratizacije, ograničenja broja posudbi pojedinačnog naslova i dr. Naposljetku, zbog povezivanja knjižničkog kataloga s iznajmljenim ili kupljenim naslovima potrebna je i suradnja knjižničara i informatičara. Knjižnicama će, dakle, biti potrebno još neko vrijeme prilagodbe i rada na sustavu prije uvođenja posudbe e-knjiga.

Nove mogućnosti potaknule su američke knjižničare na osnivanje udruge znanstvenih knjižnica i instituta SPARC (the Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition) s ciljem ostvarivanja otvorenijeg sustava znanstvene komunikacije. U svoj lanac komunikacije ovaj projekt uključuje autore, nakladnike i knjižnice. Projekt se proširio i na Europu, a važno je istaknuti kako je Institut Ruđer Bošković vrlo aktivan član udruženja. Jednako je važan i podatak da je u Zagrebu 2012. godine objavljena Hrvatska deklaracija o otvorenom pristupu, kojom je, uz ostalo navedeno, da je otvoreni pristup javni interes, da su znanstvene informacije nacionalno blago te da su nužni novi modeli licenciranja pristupa informacijama. Informacija o toj deklaraciji i obavijest o hrvatskom portalu Hrčak, prisutna je i na portalu SPARC Europe.

Potražnja visokoškolskoga obrazovanja u kontekstu cjeloživotnog učenja, najviše je zaslužna za promjene koje se događaju u visokome školstvu. Istraživanja i obrazovanje poprimaju internacionalne razmjere, potreba suradnje između sveučilišta i industrije sve je veća, a očekivanja zajednice posve se su drugačija. Zbog svega toga nužna je reorganizacija sveučilišta i znanstvenih knjižnica. Utjecaj interneta i multimedija nije ništa manji od onoga kakav je imao izum tiska. Visokoškolske knjižnice prilagođavaju svoje poslovanje tako što uvode e-tečajeve u edukaciji korisnika i zaposlenika, organiziraju dinamične e-zbirke nastavne literature, ali jednako tako prilagođavaju svoje prostore u zgradama u skladu s novim prilikama.

Knjižnice, kao nositeljice baštinske kulture i znanstvene činjenice, zajednički sudjeluju u izgradnji velikih digitalnih knjižnica. Za Hrvatsku je u tom kontekstu važna Europska digitalna knjižnica – Europeana. To je višejezični portal za jedinstven pristup digitalnoj, odnosno digitaliziranoj građi u europskim kulturnim ustanovama, koji se razvija od 2008. godine na poticaj i potporu Europske komisije. U portal nisu uključene samo knjižnice, nego

muzeji, arhivi i ostali izvori sadržaja iz sfere kulturne baštine. Europeana je zaslužna za povezivanje Nacionalne i sveučilišne knjižnice, Knjižnice Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Knjižnice grada Zagreba, Gradske knjižnice Rijeka i dr. Sasvim je jasno i očekivano da ovako opsežna digitalizacija nailazi i na određene poteškoće, najprije zbog neusklađenosti želja velikih knjižnica s europskom legislativom, tj. s nekim aspektima autorskog prava i srodnih prava. LIBER je pokušao riješiti problem osnovavši Radnu skupinu za autorsko pravo, koja se, između ostalog, bavi i problemima koji se javljaju tijekom procesa digitalizacije.

11. ZAKLJUČAK

S brzim razvojem računalnih tehnologija i promjenama u informacijsko-komunikacijskoj tehnologiji danas se moraju nositi sve institucije pa tako i knjižnice. Te promjene značajno utječu na način rada knjižnica kao i izgradnju knjižničnih zbirki. Knjižnice se moraju prilagođavati novim tehnologijama kako bi uspješno ispunile zahtjeve novih korisnika kojima je upotreba računala i interneta postala svakodnevica. Korisnici knjižnica danas zahtijevaju nove načine pristupa građi i naučeni su na dobivanje informacija u vrlo kratkom vremenskom periodu. Osim pristupa traženim informacijama, knjižnice svojim korisnicima trebaju pružiti i mogućnost njihova korištenja jer će ih jedino na taj način zadržati. Korisnici se u svakodnevnom životu služe raznim pomagalima, stoga je potpuno razumljivo i očekivano da takav način rada žele uklopiti i u svoje obrazovanje. Knjižnice su prepoznale potrebu za promjenama te na razne načine prilagođavaju informatičke sustave i organiziraju svoje službe.

Tijekom razvoja tehnologija javlja se model hibridne knjižnice. Ovaj model predstavlja prijelaz iz tradicionalnog u digitalni oblik poslovanja knjižnica, no, iako ga se naziva „prijelaznom fazom”, možemo reći kako hibridne knjižnice zapravo predstavljaju vrlo dobre izvore informacija jer se služe i konvencionalnom (tiskanom) i nekonvencionalnom (pisanom) građom. Omogućavanjem pristupa svojoj građi smanjuju se nedostaci pojedinačnih knjižničnih modela.

Moderne tehnologije uvelike su poboljšale mogućnosti rada tradicionalnih knjižnica. Veliki se napredak postigao omogućavanjem pristupa udaljenim informacijama, za što je dovoljno imati osobno računalo koje je spojeno na mrežu, neovisno o mjestu na kojemu se korisnik nalazi. Osim pristupa elektroničkoj građi, knjižnice svojim korisnicima pružaju i uslugu međuknjižnične posudbe koja ne uključuje samo razmjenu tiskane građe već i razmjenu digitalizirane građe pojedine knjižnice.

Sve hibridne knjižnice povezuje sustav mrežnog kataloga koji je zapravo jedan od osnovnih uvjeta da bi se knjižnica mogla nazvati digitalnom knjižnicom. Internet je zaslužan za najveće promjene u radu knjižnica jer prije njegove pojave u knjižnicama se koristila samo konvencionalna građa. Tijekom godina knjižnice su se usmjerile na izgradnju usporedne zbirke u digitalnom obliku. Počinju se koristiti elektronički mediji, kako među stručnim osobljem, tako i među korisnicima knjižnica. Upravo zbog korištenja dvaju oblika građe,

tiskane i digitalizirane, ove se knjižnice nazivaju hibridne i najčešća su vrsta knjižnica u svijetu i u Hrvatskoj. Neizostavan su dio kulturnog života i obrazovnog sustava pojedine zemlje.

Knjižnice moraju sadržavati sve potrebne informacije, imati dovoljan broj stručnog i informatički pismenog osoblja te biti podrška znanstveno – istraživačkom radu na daljinu. Ipak, bez zadovoljavajuće računalne opreme i tehnologije, malo bi toga bilo ostvarivo. Cilj knjižnica je čuvati pohranjeno znanje, prezentirati ga u svim dostupnim oblicima i omogućiti njegovo korištenje. Knjižnice se tako prilagođavaju novoj okolini i nastoje surađivati s drugim kulturnim ustanovama unutar kojih djeluju, kako bi što bolje upoznali potrebe korisnika i predstavili im potrebne sadržaje. Sustav učenja na daljinu kao podrška nastavnom procesu, također postaje dostupan u knjižnicama; stvaraju se digitalne zbirke ispitne literature, knjižnice se pretplaćuju na sustave s elektroničkim publikacijama, sastavljaju se popisi literature dostupne u tradicionalnoj knjižnici ili putem interneta. Širenjem svoga djelovanja knjižnice postaju važan dio obrazovnog sustava i nastavnog procesa, ne samo kao pomoć studentima, nego stručnom osoblju na radnome mjestu.

SAŽETAK

Knjižnice su od samih svojih početaka predstavljale neizostavnog saveznika u obrazovnom procesu. S napretkom tehnologija, javlja se potreba za promjenama u knjižničnom poslovanju. Potrebe korisnika sve su opširnije i zahtjevnije, stoga knjižnice trebaju unaprijediti svoje programe i učini da informacije postanu dostupnije, a njihov protok brži i jednostavniji. Rješenje se nalazi u digitaliziranju knjižnične građe. Pokreće se nekoliko glavnih projekata pomoću kojih se proces digitalizacije provodi sustavno i u skladu sa standardima. Knjižnice su međusobno povezane informacijskim, a korisnicima je sve više literature dostupno na internetskim stranicama. Ovakav tip knjižnice naziva se hibridnim oblikom jer još uvijek postoji dio građe koji je dostupan samo u konvencionalnom obliku. Kolijevka hibridne knjižnice upravo su visokoškolske knjižnice koje su prve prepoznale prednosti novih informacijsko-komunikacijskih tehnologija. Osim na lokalnoj razini, visokoškolske knjižnice međusobno su povezane na državnoj i europskoj razini. Knjižnica Instituta Ruđer Bošković u Zagrebu, Knjižnica Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Gradska i sveučilišna knjižnica u Osijeku, Knjižnica Sveučilišta u Zadru, Knjižnice Sveučilišta u Dubrovniku, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, Sveučilišna knjižnica u Puli, Sveučilišna knjižnica u Rijeci, Sveučilišna knjižnica u Splitu te Znanstvena knjižnica Zadar najbolji su primjeri naših digitaliziranih knjižnica.

KLJUČNE RIJEČI

Knjižnica, knjižnična građa, obrazovanje, digitalizacija, međuknjižnična posudba.

SUMMARY

Libraries are from the very beginning represented an indispensable ally in the educational process. With the advancement of technology, there is a need for changes in library work. Users' needs are increasingly more and more demanding, so libraries need to improve their programs and so that information becomes more accessible, and their flow faster and easier. The solution is in the digitization of library materials. There is a several major projects by which the digitization process is carried out systematically and in accordance with the standards. Libraries are interconnected, and users can also access references on the website. This type of library is called a hybrid form because there is still a part of the material that is only available in the conventional form. The beginnings of hybrid library are in university libraries that are first recognized the benefits of new information and communication technologies. In addition on the local level, university libraries are connected on the national and European levels. Centre for Scientific Information of the Ruđer Bošković Institute in Zagreb, Central Medical Library University of Zagreb, City and University Library in Osijek, Library of the University of Zadar, The University Libraries of Dubrovnik, National and University Library in Zagreb, The University Library of Pula, The University Library of Rijeka, The University Library of Split and Research Library of Zadar are the best examples of our digitized libraries.

KEY WORDS

Library, library materials, education, digitalization, interlibrary loan.

LITERATURA

BARBARIĆ, Ana (2016.) Od zadatka kataloga do postupaka korisnika. U: Vizija i stvarnost, Zbornik u povodu 40 godina djelovanja Aleksandre Horvat u knjižničarstvu. Str. 83 – 100. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada.

BELAN-SIMIĆ, Alemka (2016.) Pravo na pristup informacijama: knjižnice između propisa i mogućnosti. U: Vizija i stvarnost, Zbornik u povodu 40 godina djelovanja Aleksandre Horvat u knjižničarstvu. Str. 49 – 59. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada.

CVJETIČANIN, Biserka (2016.) Digitalna kultura i pristup informacijama. U: Vizija i stvarnost, Zbornik u povodu 40 godina djelovanja Aleksandre Horvat u knjižničarstvu. Str. 43 – 48. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada.

Digitalne knjižnice. // Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta : virtualno sveučilište dostupno na: <http://www.mzos.hr/virtus/knjiznice.asp>, 6. 7. 2013.

Digitalne zbirke. // Knjižnica filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Dostupno na: <http://knjiznica.ffzg.unizg.hr/dzbirke>, 6. 7. 2013.

D-Lib Magazine (1998.) Realizing the Hybrid Library. Dostupno na: <http://cdigital.uv.mx/bitstream/123456789/6565/1/baucis%200083.pdf>, 9. 12. 2016.

DOAJ: Directory of Open Access Journals. Dostupno na: <http://www.doaj.org/doaj?func=loadTemplate&template=about&uiLanguage=en>, 5. 7. 2013.

Heritage live : upravljanje baštinom uz pomoć informacijskih alata (2012.) uredili Hrvoje Stančić, Katharina Zanier. Koper : Univerzitetna založba Annales.

HORVAT KLEMEN, Tamara (2016.) Smjer razvoja i dostupnost službenih informacija u Hrvatskoj. U: Vizija i stvarnost, Zbornik u povodu 40 godina djelovanja Aleksandre Horvat u knjižničarstvu. Str. 73 – 81. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada.

HORVAT, Aleksandra, ŽIVKOVIĆ, Daniela (2012). Knjižnice i e-knjiga. U: Između javnosti i privatnosti: knjižnice u vremenu e-knjige. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada.

HRVATSKO KNJIŽNIČARSKO DRUŠTVO, Broj 54, prosinac 2011. Iz knjižnica. E-knjiga u knjižnicama. Dostupno na: <http://www.hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/495>, 3. 11. 2016.

HRVATSKO KNJIŽNIČARSKO DRUŠTVO, Broj 61, prosinac 2013. Ostali skupovi i manifestacije u zemlji. 13. okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama s temom Nakladnici i knjižnice. Dostupno na: <http://hkdrustvo.hr/hkdnovosti/clanak/843>, 4. 11. 2016.

Hybrid library. // Wikipedia : the free encycmopedia. Dostupno na: http://en.wikipedia.org/wiki/Hybrid_library, 5. 7. 2013.

JURIČIĆ, Vedrana (2016.) Akademijina knjižnica danas. U: Vizija i stvarnost, Zbornik u povodu 40 godina djelovanja Aleksandre Horvat u knjižničarstvu. Str. 111 – 121. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada.

KONJEVIĆ, Sofija, MACAN, Bojan (2014.) SEND 2.0 – Sustav elektroničke nabave dokumenata u novom ruhu. Zagreb : Vjesnik bibliotekara Hrvatske 58,½ (2015). Str. 161 – 174.

MARKULIN, Helena, PETRAK, Jelka, ŠEMBER, Marijan (2014.) Internet i studenti Medicinskog fakulteta u Zagrebu : Analiza navika triju naraštaja studenata. Zagreb : Vjesnik bibliotekara Hrvatske 57, 4 (2014.). Str. 65 – 78.

PAŽUR, Ivana, MACAN, Bojan (2010.) KEKS – Kratki edukacijski knjižnični seminari, primjer poučavanja korisnika Knjižnice Instituta „Ruđer Bošković“ u Zagrebu. Zagreb : Vjesnik bibliotekara Hrvatske 53, ¾ (2010.). Str. 73 – 86.

PAŽUR, Ivana (2013.) Zastupljenost elektroničke knjige u visokoškolskim i srodnim knjižnicama u Hrvatskoj. Zagreb : Vjesnik bibliotekara Hrvatske 56, ½ (2013.). Str. 171 - 192

PETRAK, Jelka (2016.) Medicinske knjižnice – izazovi su pravilo! U: Vizija i stvarnost, Zbornik u povodu 40 godina djelovanja Aleksandre Horvat u knjižničarstvu. Str. 123 – 130. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada.

Realizing the Hybrid Library. // D-lib Magazine. Dostupno na:
<http://www.dlib.org/dlib/october98/10pinfield.html>, 6. 7. 2013.

SEČIĆ, Dora (2016.) Znanstvene knjižnice u digitalnom okruženju: nove prilike i izazovi. U: Vizija i stvarnost, Zbornik u povodu 40 godina djelovanja Aleksandre Horvat u knjižničarstvu. Str. 103 – 110. Zagreb : Hrvatska sveučilišna naklada.

Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet, Knjižnica Online. Dostupno na:
<http://www.efzg.unizg.hr/default.aspx?id=21>, 2. 11. 2016.

SVKRI, Sveučilište u Rijeci, Sveučilišna knjižnica. Dostupno na:
<http://www.svkri.uniri.hr/index.php/knjiznicni-sustav-sveucilista/o-sustavu>, 2. 11. 2016.

ŠKORIĆ, Lea, ŠEMBER, Marijan, MARKULIN, Helena, PETRAK, Jelka (2012.) Informacijska pismenost u nastavnom programu diplomskog studija Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb : Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, ¾ (2012.). Str. 17 – 28.

TURČIN, Vesna, VALIČIĆ, Lovro (2002.) Rad u digitalnoj knjižnici: priručnik. Dostupno na: <http://www.scribd.com/doc/139923775/knjiga>, 5. 7. 2013.

VERONA, Eva. (1983. – 1986.) Pravilnik i priručnik za izradbu abecednih kataloga. Dio 1: Odrednice i redalice. Zagreb : Hrvatsko bibliotekarsko društvo.

VRANA, Radovan (2004.) Knjižnice u 21. stoljeću: jamstvo kvalitete i podrška učenju u elektroničkom okruženju. Dostupno na:
<http://www.scribd.com/doc/150850484/Knji%C5%BEnice-u-21-stolje%C4%87u-Radovan-Vrana>, 5. 7. 2013.

ZUBAC, Andreja, TOMINAC, Andreja (2012.) Digitalna knjižnica kao podrška sveučilišnoj nastavi i istraživačkome radu na daljinu : elektronički izvori za elektroničko učenje na hrvatskim sveučilištima. Vjesnik bibliotekara Hrvatske 55, 2 (2012), str. 65-82.